

ANTALYA İLİNDEKİ DOĞAL MERALARDA YAYILIŞ GÖSTEREN YABANCI OTLARIN BELİRLENMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Yaşar ÖZYİĞİT*

Mehmet BİLGİN

Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü, Antalya

ÖZET

Antalya ilinin kuzey batısında bulunan Antalya Merkez (Doyran, Geyikbayırı ve Çağlarca), Korkuteli (Kozagacı, Mamatlar ve Yeşiloba) ve Elmalı (Büyüksöğle, Karaköy ve Yalnızdam) ilçelerine bağlı 9 merada yapılan bu çalışma 2002-2003 yıllarında yürütülmüştür. Çalışma esnasında bu alanlarda bulunan ve hayvanlar tarafından yenmediği görülen veya hayvanlara zararlı olduğu düşünülen bitkilerin fotoğrafları çekilmiş ve bu bitkilerden örnekler alınmıştır. Alınan örneklerin tespiti amacıyla herbaryumları yapılmıştır. Çalışma sonucunda Antalya meralarında Geven (*Astragalus* spp) türlerinin yoğun bir şekilde bulunduğu belirlenmiştir. Ayrıca Sığır kuyruğu (*Verbascum* spp.) ve Sütlegeni (*Euphorbia* spp.) türleri de bazı bölgelerde yayılış göstermektedir. Çok yoğun olmamakla beraber bazı bölgelerde görülen başlıca yabancı otlar ise Köy güçüren (*Cirsium* spp.), Kenger dikenli (*Carduus* spp.), Çoban yastığı (*Acantholimon* spp.) ve Yavşan otu (*Artemisia* spp.) olarak belirlenmiştir. Ayrıca dikenli olan, ancak keçiler tarafından yenebilen Kayış kıran (*Ononis spinosa*)'nın bazı alanlarda yayılış gösterdiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Yabancı ot, Mera, Antalya

A RESEARCH ON DETERMINATION OF WEEDS SPREADING OVER ANTALYA RANGELANDS

ABSTRACT

This study was conducted in 2002-2003 to determine weeds spreading over 9 rangelands in Antalya Center, Korkuteli and Elmalı which are located on South-West of Antalya. The photographs of plants which were not eaten by livestock or harmful to livestock were taken and samples were taken from these plants. Herbarium was made from these samples for diagnosis. The result of this study showed that *Astragalus* (*Astragalus* spp) existed intensively in Antalya rangelands. Mullein (*Verbascum* spp.) and Spurge (*Euphorbia* spp.) species were present in some areas. Thistle (*Cirsium* spp.), Watted thistle (*Carduus* spp.), Prickly thistle (*Acantholimon* spp.) and *Artemisia* (*Artemisia* spp.) were also determined in some areas but not intensively. Spiny restharrow (*Ononis spinosa*) which is bristly shrubs and eaten by goats was seen in some rangeland areas.

Keywords: Weed, Rangeland, Antalya

GİRİŞ

Mera alanları hayvanların ihtiyacı olan kaba yemin en ucuz karşılandığı yer olma özelliğindedir. Bu özelliklerin yanında meralar bir çok niteliklere sahiptir. Çayır meralar biyolojik çeşitlilik yaratması, kültür bitkileri için gen kaynağı olması, yaban hayvanlarına barınma alanı sağlaması ve toprak üzerinde kalkan görevi görerek onu erozyona karşı korumasıyla çok önemli görevler üstlenmiştir (Anonim, 2004; Açıkgöz, 2001). Ancak, ülkemiz tarımsal arazi varlığının yaklaşık 1/3 ünü oluşturan 21 milyon hektarlık çayır- mera arazilerinin büyük bölümü aşırı, zamansız ve bilinçsiz otlatma ile doğal örtüsünü ve yem üretim kabiliyetini kaybetmiştir. Bunun sonucu olarak ta, mera besisine dayalı, köy hayvancılığının verimi düşmüştür (Anonim, 2004).

Çok sayıda türden meydana gelen çayır ve meralar, zengin bitki örtülerine sahiptir. Çok iyi durumdaki (klimaks) çayır-mera bitki örtülerinde yabancı bitkiler ya hiç bulunmaz, ya da çok az bulunurlar. Kuvvetli bir şekilde büyüyen gelişen klimaks vejetasyonlarda yabancı bitkiler çoğalma eğilimi göstermez. Klimaks vejetasyonun kontrolsüz ve ekstrem çevre faktörleri gibi faktörlerin etkisiyle bozulması halinde, yabancı bitki istilası başlar. Aşırı ve düzensiz kullanım devam ettikçe, klimaks vejetasyonun yüksek kaliteli ve değerli türleri zayıflayıp bitki örtüsünden çekildikçe, bunların yerine düşük kaliteli ve zararlı yabancı bitki karakterindeki türler yerleşmeye başlar. Bu durum önce

* Sorumlu yazarın E-posta adresi: ozyigit@akdeniz.edu.tr

tür sayısında artışa neden olur. Aşırı bozulma sonucunda ise tür sayısı azalmaya başlar. Düzensiz kullanıma devam ettikçe vejetasyonun kompozisyonu devamlı olarak değişir. Hayvanların yüksek derecede yararlandıkları bitkiler yok olarak, tercih etmedikleri ikinci bir bitki örtüsü alana hakim olur (Gökkuş, 1999). Bu çalışmada Antalya Merkez, Korkuteli ve Elmalı ilçelerine bağlı bazı meralarda yayılım gösteren yabancı otların belirlenmesi amaçlanmıştır.

MATERYAL ve YÖNTEM

Antalya ilinin kuzey batısında bulunan Antalya Merkez, Korkuteli ve Elmalı ilçelerine bağlı 9 merada yapılan bu çalışma 2002-2003 yıllarında yürütülmüştür. Çalışma kapsamında merkeze bağlı Doyran (1), Geyikbayırı (2) ve Çağlarca (3) meraları ile, Korkuteli ilçesine bağlı Kozacı (4), Mamatlar (5) ve Yeşiloba (6) meraları ve Elmalı ilçesine bağlı Büyüksöğle (7), Karaköy (8) ve Yalnızdam (9) doğal meralarına gidilmiştir. Bu meraların bulunduğu yerler Şekil 1’de görülmektedir. Seçilen bu alan Antalya merkez ilçe sahil bandı dışında hayvancılığın daha yoğun yapıldığı, meraların çok olduğu yayla bölümünü oluşturmaktadır. Çalışma esnasında bu alanlarda bulunan ve hayvanlar tarafından yenmediği görülen veya hayvanlara zararlı olduğu düşünülen bitkilerin fotoğrafları çekilmiş ve bu bitkilerden örnekler alınmıştır. Alınan örneklerin teşhisi amacıyla herbaryumları yapılmıştır. Bitki teşhisleri Davis (1978)’e göre yapılmıştır. Daha sonra bu bitkilerin genel özellikleri literatür taramaları sonucu belirlenmiştir.

Şekil 1. Çalışmanın yapıldığı meraların bulunduğu yerler

BULGULAR ve TARTIŞMA

Çalışma sonucunda Antalya meralarında Geven (*Astragalus* spp.) türlerinin yoğun bir şekilde bulunduğu belirlenmiştir. Ayrıca Sığır kuyruğu (*Verbascum* spp.) ve Sütleğen (*Euphorbia* spp.) türleri de bazı bölgelerde yayılım göstermektedir. Çok yoğun olmamakla beraber bazı bölgelerde görülen başlıca yabancı otlar ise Köygöçüren (*Cirsium* spp.), Kenger dikenli (*Carduus* spp.), Çoban yastığı (*Acantholimon* spp.) ve Yavşan otu (*Artemisia* spp.) olarak belirlenmiştir. Ayrıca dikenli olan ancak, keçiler tarafından yenilebilen Kayış kıranın (*Ononis spinosa*)’nın bazı alanlarda yayılım gösterdiği görülmüştür. Bu bitkilerin genel özellikleri ve Antalya meralarındaki durumu aşağıda kısaca belirtilmiştir.

Geven (Astragalus spp.)

Fabaceae (Baklagiller) familyasından olan geven türleri meralarda hayvanlar tarafından, dikenli olduğu için otlanmayan bitkilerdir. Ancak bazı durumlarda, dikenli bitkileri yiyebilen keçiler tarafından otlandığı bilinmektedir. Genellikle 10-40 cm boylanabilmektedirler. Dikensiz türleri de vardır. İstilacı bitkiler sınıfında da yer almaktadır. Ancak, toprağın tutulmasını sağlamaları ve erozyonu önlemeleri sebebiyle, erozyona açık olan mera alanlarında belli oranda bulunmalarında yarar vardır. Ayrıca, gevenlerin Doğu Anadolu Bölgesinde köylüler tarafından yakacak olarak ta kullanıldığı bilinmektedir. Antalya meralarında yoğunluk olarak en fazla geven popülasyonu Doyran ve Çağlarca meralarında yer almaktadır. Bu meraların bazı bölümlerinde neredeyse geveenden başka hiç bir bitki yetişmemektedir. Bu alanlar genelde yamaç alanlar olduğu için geven, erozyonu önleyen bitki konumundadır.

Sığır kuyruğu (Verbascum spp.)

Genelde iki yıllık bitkilerdir. Grimsi sarı renkte, tüylü gövdeye sahiptir ve dik büyür. 30-150 cm arasında boylandıkları görülür. Alt yapraklar 30 cm uzunluğunda, oblongtur. Geniş bir yayılma alanları vardır. Genellikle meralar, yol kenarları, makilikler ve kumlu alanlarda rastlanır. İstilacı bitkiler grubuna girerler ve hayvanlar tarafından yenmezler. Bazı türleri zehirlidir. Antalya meralarının genelinde görülmektedir. Ancak çok yoğun yayılış gösterdiği bir alan yoktur.

Sütleşen (Euphorbia spp)

Euphorbiaceae familyasından otsu, çalı, ya da ağaç formu, kısmen etlice, kaktüs benzeri bitkilerdir. Sürgün ucundaki çiçekler gerçekte çiçek olmayıp, çiçek görünümündeki braktelerdir. Tek yıllık ve çok yıllık türleri vardır. Bazıları rizomludur. 70 cm'ye kadar boylanabilirler. Yayılış alanları genelde volkanik yamaçlar, dağ meraları, çam ormanı, kıraç kum çakıllı meralar ve ekili alanların kenarlarıdır. Bu bitkilerde gövdenin özsuğu olan süt, tahriş edici *Euphorbon* zehir maddesini kapsamaktadır. Yeşil veya kuru ot olarak hayvanların zehirlenmelerine yol açmaktadır. Antalya meralarının tamamında görülmekle birlikte merkeze bağlı Doyran, Geyikbayırı ve Çağlarca meralarında diğer meralara nazaran daha fazla görülmektedir. Bu meralara ilave olarak Korkuteli ilçesine bağlı Yeşiloba merasında da sütleşen popülasyonun yoğun olduğu görülmüştür.

Köy göçüren (Circium spp.)

Asteraceae familyasından olan bu türler genellikle iki yıllıktır. Boyları 30 cm ile 100 cm arasında değişmektedir. Kuvvetli rizomları vardır ve gövde kanatsızdır. Genellikle dallanmış otsu gövdeli ve sık dikenli bir bitkidir. Bitki erken dönemlerinde keçiler tarafından (özellikle çiçekleri) yenmektedir. Yol kenarlarında, çayırarda, kültür alanlarında, meralarda ve su kenarlarında yayılış gösterir. İstilacı türlerdendir. Çalışma kapsamındaki meraların genelinde görülmüştür. Ancak çok yoğun yayılış gösterdiği bir alan yoktur. En fazla Doyran merasında görülmektedir.

Kenger dikenleri (Carduus spp.)

İki yıllık, kuvvetli bir bitki olan kenger dikenini *Asteraceae* familyasından bir bitkidir. Yükselici bir gövdeye sahiptir. Bitki 15-100 cm boylanır. Tahıl alanlarında ve ekili alanlarda, çorak yerlerde, kıraç meralarda, kayalık yamaçlarda görülür. Yem değeri yoktur. İstilacılar grubunda yer alır. Çok yoğun olmamakla beraber Antalya meralarının genelinde görülmektedir.

Çoban yastığı-Kardiken (Acantholimon spp.)

Çok yıllık çalımsı formdadır. Yuvarlak küme görüntüsündedir ve yüksekliği 15-40 cm arasında değişir. Bazı türleri (*Acantholimon caryophyllaceum*) yaz kış yaprağını dökmez. Dikenli bir tür olduğu için hayvanlar tarafından otlanmazlar. Kıraç meralarda ve taşlık arazilerde yetişirler. Derin ve kuvvetli bir kök yapısına sahip olduğu için erozyona açık alanlarda bulunması istenir. Bazı türlerinin peyzaj ve kurutma çiçek alanında kullanıldığı bilinmektedir. En yoğun Çağlarca merasında görülmektedir. Ayrıca Geyikbayırı merasının bazı bölümlerinde yoğun olduğu görülmüştür.

Yavşan otu (Artemisia spp.)

Asteraceae familyasından, çok yıllık, dik ve dallanmış şekilde gelişen bir türdür. Genellikle 25-100 cm arasında boylanmaktadır. Genellikle mera ve yamaçlarda yayılış gösteren kokulu, acı lezzetli ve sarımsak renkli çiçekli bitkilerdir. Kokulu olduğu için hayvanlar tarafından yenmez. Yem değeri düşüktür. Tıbbi bitki olarak bazı kesimlerde kullanılmaktadır. Doyran merasının Harımyurt mevkiinde yoğun bir yavşan popülasyonu görülmüştür. Yavşan gevenin tersine genellikle daha düz alanlarda yayılış göstermiştir.

Kayış kıran (Ononis spinosa)

Fabaceae (Baklagiller) familyasından, çok yıllık yada yıllık, çoğunlukla otsu, az olarak çalımsı ya da küçük çalı formunda, boş arazilerde ve kurak yerlerde yetişen, 30-60 cm yüksekliğinde çok yıllık dikenli bir bitkidir. Sıcak iklim bitkisidir ve yüksek nemi sever. Yaprakları kısa saplıdır. Çiçekleri pembe, meyveleri küçüktür. Köklerinde tanen, sakkaroz, zamlık, uçucu ve sabit yağ, spinosin ve ononin içermesinden dolayı tıbbi bitki olarak ta değerlendirilmektedir. Çoğunlukla merkeze bağlı Doyran

merasının Harımyurt mevkiinde ve Korkuteli ilçesine bağlı Kozağacı merasında yoğun olduğu tespit edilmiş ve yapraklarının özellikle keçiler tarafından yendiği görülmüştür.

SONUÇ

Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre Antalya Merkez, Korkuteli ve Elmalı'ya bağlı meralarda geven (*Astragalus* spp.) türleri yoğun bir yayılım göstermektedir ve mücadele edilmesi gerekmektedir. Ancak bazı alanlarda gevenden başka hiç bir bitki bulunmaması nedeniyle, bu alanlarda erozyon riski mutlaka dikkate alınmalıdır. Ayrıca Doyran merasının Harımyurt mevkiinde yoğun bir yavşan (*Artemisia* spp.) popülasyonu görülmüştür. Diğer bitkiler ise mücadele edilecek düzeyde olmayıp sadece çoğalmalarının engellenmesi gerekmektedir. Bu yüzden uygulanacak ıslah programları dikkatli seçilmelidir.

KAYNAKLAR

- Açıkgöz, E., 2001. Yembitkileri (3.baskı). Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı, Yayın No:182. VIPAŞ A.Ş: Yayın No: 58. 584 ss. Bursa.
- Anonim, 2004. <http://www.tema.org.tr/turkish/projeler/teknik/mera/mera.html>
- Anonim, 2005. <http://emyo.sdu.edu.tr/link/plant/plant.php?op=liste&ara=A>.
- Faris KARAHAN, Hasan YILMAZ 2001.Erzurum ve Yakın Çevresinde Peyzaj Planlama Çalışmalarında Değerlendirilebilecek Bazı Alpin Bitkilerin Belirlenmesi Turk J Agric For. 25 (2001) 225-233.
- Davis, P. H. 1978. Flora of Turkey and The East Aegeon Islands. Edinburgh Univ. Press, Edinburgh.
- Gökkuş, A., 1999. Çayır ve Meralarda Yabancı Bitki Savaşımı. Çayır-Mera Amenajmanı ve Islahı. T.C. Tarım ve Köy İşleri Banklığı Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü. Mera Kanunu Eğitim ve Uygulama El Kitabı-1, s. 235-245 Ankara.
- Serin, Y., 2005. Çayır ve Mera Bitkileri Kılavuzu. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü.
- Tepe, I., 1998. Türkiye'de Tarım ve Tarım Dışı Alanlarda Sorun Olan Yabancı Otlar ve Mücadeleleri. Yüzüncü Yıl Yayınları No: 32, Ziraat Fakültesi Yayınları No:18, Van.
- Kaya Y., 1999. Fırat Vadisi'nde Erozyon ve Erozyon Alanında İyi Gelisen Bitkiler Tr. J. of Agriculture and Forestry 23 (1999) 7-24 © Tübitak.